

О. В. Меленцова,
аспірант, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

РИЗИКИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН І ЇХ ІНСТИТУЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

O. Melentsova,
graduate student, Kharkov National University V.N. Karazin

RISKS OF FOREIGN ECONOMIC RELATIONS AND THEIR INSTITUTIONAL TRANSFORMATIONS

Досліджено сучасні ризики зовнішньоекономічних відносин і ризики трансформації зовнішньоекономічних інститутів.

The modern foreign economic risks and the risk of transformation of foreign institutions.

Ключові слова: зовнішньоекономічні відносини, трансформація інститутів, ризики.
Key words: foreign relations, the transformation of institutions risks.

Якісні зрушення в світовій господарській системі, обумовили необхідність зміни інститутів зовнішньоекономічної діяльності. Ефективність змін значною мірою залежать від керованості цих процесів, що передбачає визначення вектора перетворень з урахуванням компаративної оцінки ризиків.

Слід виокремлювати ризики власне зовнішньоекономічної діяльності, які завжди мають місце, хоч їх актуальна структура змінюється, і ризики трансформації інститутів зовнішньоекономічної діяльності. Між цими ризиками існує взаємовплив і складна, не лінійна взаємозалежність.

Інверсія рівня домінант сучасного національного економічного розвитку [2] обумовили суттєві зміни в системі господарських ризиків. Так, як глобальна господарська система стає визначальною для

розвитку національних економік, так і в актуальній структурі ризикопороджуючих чинників і ризиків провідну роль починають відігравати саме глобальні ризики (рис. 1).

Глобальні небезпеки — ризикопороджуючі чинники трансформують ризики мета-, макро-, мезо-, та мікро- рівнів, змінюючи фундаментальну структуру ризиків зовнішньоекономічної діяльності в актуальну і коректуючи їх зміст. Особливу увагу привертають регіональні ризики в результаті кризових процесів в Євросоюзі.

Для макрорівня характерний країновий ризик, який представляє собою можливість зміни поточних та майбутніх економічних, соціально-політичних фінансово-монетарних та інституціональних умов, в якій вони можуть вплинути на здатність держави, окремих галузей і

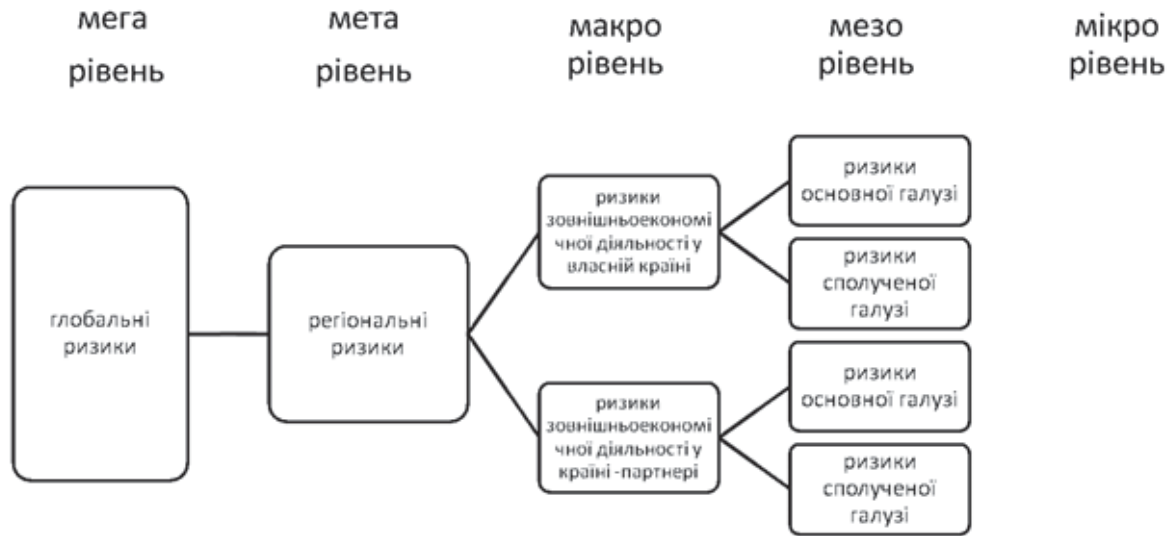

Рис. 1. Система ризиків сучасної зовнішньоекономічної діяльності

Складено автором.

фірм відповідати за взятими на себе зобов'язаннями перед іноземними кредиторами.

На мезорівні виявляються ризики, що мають галузеву природу — промисловий, аграрний ризики і ризик сфери обслуговування та інше. До факторів галузевого ризику належать зміни стадії життєвого циклу галузі, кількості і якості ресурсів, конкурентних умов, податкового режиму та ін.

На мікрорівні виявляються ризики, пов'язані з господарською діяльністю окремих фірм. Ризик на рівні фірми поділяють на види: виробничий, фінансовий та інші, які в свою чергу редуцують в більш прості.

В системі зовнішньоекономічних ризиків необхідно виокремлювати ризики трансформації зовнішньоекономічних інститутів. Між власне ризиками зовнішньоекономічної діяльності і ризиками трансформації зовнішньоекономічних інститутів, які визначають релевантний спектр зовнішньоекономічних ризиків, існує

стійкий взаємозв'язок. Трансформація зовнішньоекономічних інститутів може знизити ризики зовнішньоекономічної діяльності і власне реформування зовнішньоекономічних відносин на це спрямоване. Управління зовнішньоекономічними ризиками може сприяти зменшенню ризиків інституційних трансформацій, але ця залежність потребує більш глибокого аналізу.

Ризик інституційних трансформацій зовнішньоекономічних відносин можуть бути класифіковані з точки зору характеру цілей реформування на стратегічні, тактичні і операційні і в подальшому також редуційовані із складних в прості.

Стратегічні ризики трансформування зовнішньоекономічних відносин, пов'язані зі зміною детермінант господарського розвитку, а відповідно і сценарію здійснення інституційних перетворень; тактичні ризики, пов'язані з вибором вектору зовнішньоекономічної діяльності; і операційні — будуть залежати від заходів щодо узгодження інтересів господарюючих еліт.

Ризико-породжуючі фактори	Складний ризик	Редуційовані ризики	Комплексний індикатор ризику
Зміна глобальної економіки. Трансформація глобальних інститутів	Стратегічні ризики трансформації зовнішньоекономічних інститутів	Ризики консервації зовнішньоекономічних інститутів. Ризики часткового оновлення зовнішньоекономічних інститутів. Ризики запозичення зовнішньоекономічних інститутів. Ризики інтегрованого проектування зовнішньоекономічних інститутів	Відсутність структурних змін нової якості розвитку
Сполучення національних інституційних трансформацій глобальним змінам	Тактичні ризики трансформації зовнішньоекономічних інститутів	Ризики імпортоорієнтованої моделі. Ризики експортоорієнтованої моделі. Ризики товарної моделі. Ризики моделі послуг	Зростання дефіциту платіжного балансу
Ступінь раціоналізації інтересів господарських еліт в національні інститути	Операційні ризики трансформації зовнішньоекономічних інститутів	Ризики конфлікту інтересів	Зниження темпів економічного зростання

Рис. 2. Ризики трансформації зовнішньоекономічних інститутів

Складено автором.

Рис. 3. Матриця компаративного аналізу моделей трансформування інститутів зовнішньоекономічної діяльності

Складено автором.

Розвиток інститутів / Функції інститутів	Консервація старих інститутів	Часткові зміни інститутів	Імпорту інститутів	Проектування інститутів
конкурентостійкості	-	-	-	+
конкурентоздатності	-	обмежено	+	+
інформаційного і фінансового фільтру	-	-	+	+

- Не забезпечує виконання функції.
- + Забезпечує виконання функції.

Рис. 4. Спряження траєкторії перетворень інститутів і виконання інститутами базових функцій

Щоб інституційні трансформації були органічними і не відторгалися господарською системою вони повинні втілювати інтереси господарюючих суб'єктів, бути їх реалізацією (рис. 2).

Тому аналіз сучасної системи господарських інтересів є передумовою реформування інститутів.

Зовнішньоекономічні інтереси представляють собою систему, що утворюється у разі складної взаємодії загального суспільного інтересу і різнорівневих приватних інтересів Тріада базових суспільних інтересів, утворює фундаментальну структуру функцій інститутів зовнішньоекономічної діяльності:

- 1) захист від загроз ззовні;
- 2) забезпечення стабільності господарської системи;
- 3) досягнення матеріального благополуччя населення за рахунок експансії на зовнішніх ринках (викорис-

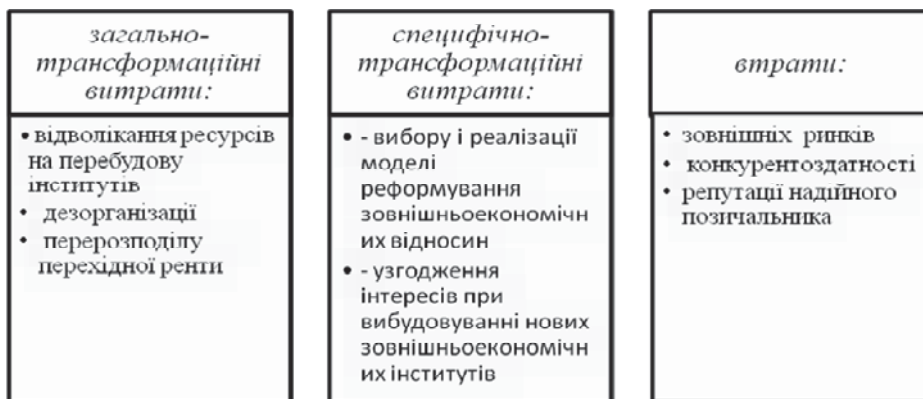
туюючи методикау Дж. Дея [4]) на основі врахування масштабів ризику і ступеню його контрольованості дозволяє виокремити чотири їх моделі (рис. 3):

- консервація старих інститутів;
- часткові зміни інститутів;
- імпорту інститутів;
- проектування інтегрованих інститутів.

Різні траєкторії змін національної складової інституційного середовища зовнішньоекономічної діяльності обумовлюють можливі масштаби і характер реалізації фундаментальних функцій зовнішньоекономічних інститутів.

Найбільші ризики формування неадекватної сучасним глобальним змінам системи інститутів зовнішньоекономічної діяльності виникають при:

- консервації старих інститутів, тобто повільного дрейфу існуючих інститутів за попередньою логікою,

Рис. 5. Витрати інституційних трансформацій зовнішньоекономічних відносин

Складено автором.

оскільки фактично вони не змінюються і стають гальмом ефективної інтеграції країни до світового господарського простору, яке постійно і динамічно трансформується, тим більше, що ці процеси слабо контролюються;

— часткових змінах інститутів шляхом інкрементних змін інститутів зовнішньоекономічної діяльності, оскільки ці перетворення здійснюються повільно, некеровано при високих темпах змін глобальних інститутів і при домінуванні останніх в актуальній структурі факторів можуть входити в протиріччя з базовими національними інтересами;

— імпорту інститутів шляхом дискретних змін, оскільки змінюються формальні правила, які можуть мати низький ступень конгруентності інституційній матриці (рис. 4).

Низькими ризиками трансформування зовнішньоекономічних інститутів характеризується траєкторія дискретних змін шляхом проектування інституційних змін.

Якщо в результаті інституційних перетворень нові інститути не будуть виконувати об'єктивно обумовлені функції, це як збільшить витрати на реформування, так і приведе до суспільних втрат.

При аналізі тактичних ризиків трансформації інститутів зовнішньоекономічної діяльності оцінюється ймовірність відповідності конкретних моделей зовнішньоекономічної діяльності базовим національним інтересам з урахуванням попередньої траєкторії інституційного розвитку в сучасних умовах глобальних змін. Викремлюється релевантний спектр ризиків для країн з емерджентними ринками: ризик потрапити в боргову пастку, ризик уразливості від зовнішніх торгових і фінансових шоків, ризик зайняти місце сировинного придатка в геоekonomічному контурі, ризик втрати економічної незалежності.

Особливої уваги потребують операційні ризики інституційних трансформації зовнішньоекономічних відносин, які пов'язані з улагодженням інтересів господарюючих еліт в країнах з емерджентними ринками. Роль держави в період реформ неминуче зростає.

Кількісна оцінка ризиків трансформації зовнішньоекономічних інститутів (рис. 5) передбачає виділення:

- витрат, пов'язаних з перетвореннями загалом [3];
- витрат, обумовлених вибором сценарію інституційних перетворень зовнішньоекономічних інститутів;
- втрат, що можуть виникнути в процесі перетворень зовнішньоекономічних інститутів.

Втрати перетворення зовнішньоекономічних інститутів, причинами яких є відсутність попередньої оцінки відповідних трансформаційних ризиків і витрат, не створення необхідного інституційного середовища, формування інституційних пасток, виникнення інституційних конфліктів.

Одна з найважливіших проблем розвиток технології складання програм інституційних перетворень це компаративна оцінка ризиків за певними заздалегідь визначеними критеріями і їх адміністрування.

Світовою практикою вироблені і можуть використовуватись наступні засоби їх оптимізації:

- уникнення ризику;

- утримання ризику;
- зменшення ризику.

Що стосується першого засобу оптимізації ризикових ситуацій, то в сучасних умовах відкритої економіки він практично неможливий та й більш збитковий, ніж прибутковий. Утримання ризику — це технологія вищого пілотажу в глобальній економіці. Він пов'язаний з реалізацією інноваційної стратегії.

Оптимізація ризикових ситуацій шляхом зменшення ризику здійснюється перш за все за рахунок створення інститутів фільтрів фінансових і інформаційних інфекцій, диверсифікації, тобто формування і проведення змішаних стратегій, у яких поєднується транзитна, ресурсно- та продуктово експортно-орієнтована стратегії за різними геоekonomічними векторами. Але в довгостроковій перспективі пріоритетною має бути інноваційно-інформаційна геоekonomічна стратегія. Вона передбачає надання сучасної інноваційної конфігурації національній економіці, що може значно підвищити її кризоопірність і конкурентоспроможність.

Сьогорні все більше й більше зміст реформування зовнішньоекономічної діяльності зводиться не стільки до зменшення та/або скасування певних торговельних бар'єрів, скільки до створення відповідних інститутів: інститутів гарантів конкурентоспроможності національної економіки, інститутів фільтрів фінансових і інформаційних інфекцій, інститутів — стимулів конкурентоспроможності національних господарських суб'єктів.

Література:

1. Елецкий Н. Переход к глобально-информационному способу производства и модификация общей экономической теории. — М., ЭиМо, №2, 2008. — С. 22—29.
2. Коломієць Г.М. Категорія "ризиків" в дискурсі сучасної економічної теорії / Г.М. Коломієць, Ю.Г. Гузненков // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. — Економічна серія. — 2010. — № 921. — С. 29—34.
3. Полтерович В.М. Элементы теории реформ / В.М. Полтнолвич. — М.: ЗАО "Издательство "Экономика", 2007. — 447 с.
4. Day G.S.(1986) Tough Questions for Developing Strategies, The Journal of Business Strategy, Vol.6, №3.

References:

1. Eleckij, N. (2008), "The transition to a globally-information method of production and modification of general economic theory", MJeMo, vol. 2, pp. 22—29.
2. Kolomiets', H.M. (2010), "Category of risk in the discourse of modern economic theory", Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu imeni V. N. Karazina. - Ekonomichna seriia, vol. 921, pp. 29—34.
3. Polterovich, V.M. (2007), Jelementy teorii reform [Elements of the theory reforms], ЗАО "Izdatel'stvo "Jekonomika", Moscow, Russia.
4. Day, G.S. (1986), "Tough Questions for Developing Strategies", The Journal of Business Strategy, vol. 6, No. 3.

Стаття надійшла до редакції 28.10.2013 р.